

(Verdwenen) Zoeterwoudse straatnamen (6)

Met de verschillende annexaties zijn van oorsprong Zoeterwoudse straatnamen naar Leiden verhuisd. Het grondgebied van Zoeterwoude grensde in het noorden, zo een honderd jaar geleden aan de singels van Leiden, de Witte- en Zoeterwoudsesingel. Verder vormde de Rijn de grens, aan de Hoge Rijndijk met Leiderdorp en aan de Haagweg met Oegstgeest.

Tenslotte liep de grens met Voorschoten door de Vliet, de Oude- of Waddinger Vliet en gedeeltelijk over de Leidseweg.

We dienen wel rekening te houden dat het in 1610 door de stad Leiden gekochte „Ambacht Zoeterwoude” in zekere zin onder Leidse bevoegdheid viel. Met de afschaffing van het leenstelsel in 1795 was er weer sprake van een zelfstandig Zoeterwoude.

De annexatie van 1896

(zie afbeelding 1)

Met de annexatie van 1896 werd de grens van Zoeterwoude met Leiden verlegd van de singels naar de spoorlijn Leiden-Utrecht en de Roomburgerwetering. Een belangrijke weg in dit gebied is de Herenstraat/Zoeterwoudseweg.

Herenstraat

Op oude kaarten komt de weg ook voor als de „Heirwegh” of „Heerenwegh naar Zoeterwoude”.

In het verleden werden belangrijke hoofdwegen aangeduid met deze straatnaam. Zo ook door de Romeinen, zij waren belangrijke wegenbouwers en spraken over hun „heirbaan” of „heirwegh”.

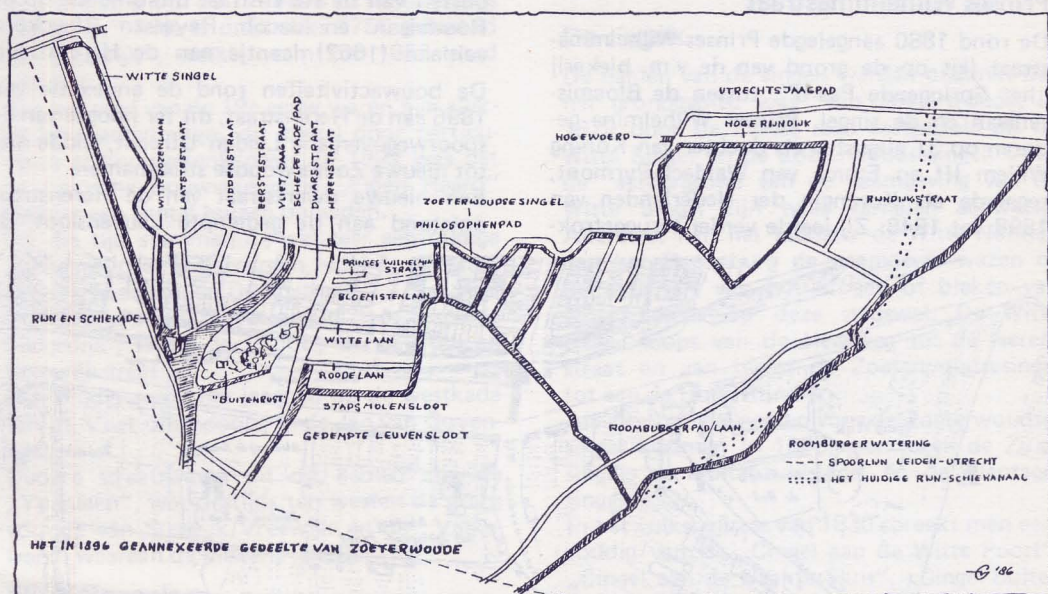
Een oudere betekenis van het woord heer/heir

is leger of menigte, in dit geval is er dan eigenlijk sprake van de „legerwegh”. De Romeinen zagen het nut van goede wegen vooral in de snelle legerverplaatsingen die hierop mogelijk waren. Andere benamingen van de Herenstraat waren de Koepoortwech (1727) of Zoeterwoudseweg.

Sinds 1920 loopt de Herenstraat vanaf de Douzastraat tot de spoorlijn en hier vandaan de Zoeterwoudseweg tot het Rijn-Schiekanaal. Ten oosten van de Herenstraat vond men rond 1860 rustige laantjes met daglonershuisjes. Uit die tijd komen de eenvoudige Zoeterwoudse straatnamen die voorkomen in de volksregisters van 1830, 1840 e.d.

Bloemistenlaan

Aan de zuidzijde van deze laan lagen destijds enige bloemsterijen, vandaar de straatnaam. Aan de noordzijde grensde verscheidene

Een situatieschets rond 1896 van het geannexeerde gedeelte van Zoeterwoude door Leiden.

De Bloemistenlaan rond 1875 vastgelegd door J.E. Kikkert, met links van de een bleekveld en rechts een van de kleine daglonershuiszen.

blekerijen, zoals „het Springende Paard”, „de Zon” en „de Eendracht”.

Een andere benaming voor de Bloemistenlaan was de „Eerste Laan”.

Wittelaan

De Wittelaan was de voorloper van de huidige Leliestraat, die hiervoor ook werd aangeduid als de „Tweede- of Middellaan”.

Roode- of Roolaan

In 1925 werd de Roode- of Roolaan van naam veranderd, men sprak vanaf die tijd over de Pioenstraat. In het verleden werd ook de naam „Derde- of Laatstelaan” gebruikt.

Prinses Wilhelminastraat

De rond 1880 aangelegde Prinses Wilhelminastraat ligt op de grond van de v.m. blekerij „het Springende Paard”, tussen de Bloemistenlaan en de singel. Prinses Wilhelmina geboren op 31 augustus als dochter van Koning Willem III en Emma van Waldeck-Pyrmont, regeerde als Koningin der Nederlanden van 1898 tot 1948. Zij leefde verder teruggetrok-

ken op Het Loo, tot haar overlijden op 28 november 1962.

In de oorlogsjaren heette de straat van 1942-1945 „Zuiderzichtstraat”, vernoemd naar een oud landgoed wat gelegen heeft aan de singel ter hoogte van de huidige Lammeschansweg.

Ten westen van de Herenstraat waren ook laantjes te vinden, die aansloten op de huidige Schelpenkade en de Vliet.

Middenin werd dit gebied overheerst door de buitenplaats „Buitenrust”. Gebouwd in het begin van de 18e eeuw en gesloopt in 1905 ten behoeve van de uitbreiding van dit gebied.

Blauw- of Blauwelaan

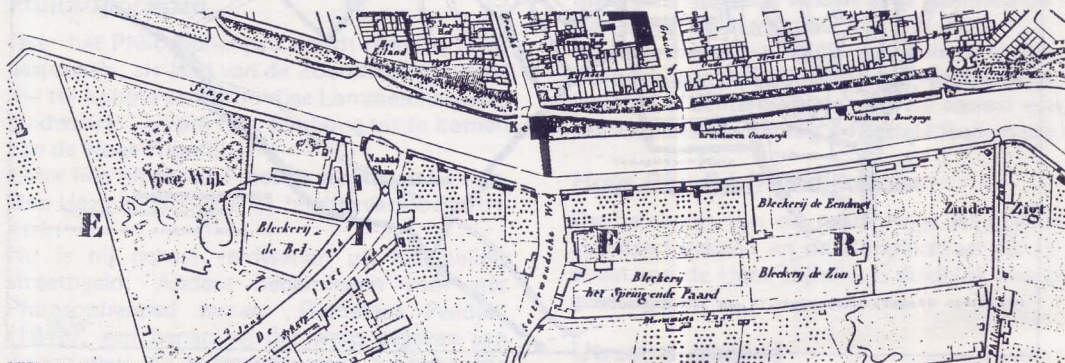
In het volksregister van 1830 wordt er gesproken over „in de Blauwlaan”, terwijl Ir. G.L. Driessen met de „Blauwelaan” bevestigt dat aan de Herenstraat een laan was met deze naam. Het was het derde laantje buiten de Koepoort van de Herenstraat naar de Vliet.

Ook werd in het verleden gesproken over de Blekerslaan of Groene Deputatenlaan, de eerste laan van de Herenstraat naar de Vliet waaraan de buitenplaats „Buitenrust”, maar zeer zeker haar voorganger „een speeltuin met een speelhuisje”, heeft gelegen.

Van oudere datum zijn bekend, Wagenstraat (1480) de vermoedelijke voorloper van de Zoeterwoudseweg/Herenstraat, de Ganskamp (1462) een terrein buiten de Koepoort, de Leidselaan (1656) uitkomende op de Herenstraat, het Laantje van Agten (1730) ten oosten van de Herenstraat uitkomende op de Roodelaan en Jacob Reyerszn Bleyckersveltlaan (1662) laantje aan de Herenstraat.

De bouwactiviteiten rond de annexatie van 1896 aan de Herenstraat, dit ter hoogte van de spoorwegovergang Leiden-Utrecht, leidde niet tot nieuwe Zoeterwoudse straatnamen.

Een nieuwe dwarsstraat van de Herenstraat ontstond aan de gedempte Leuvenslot, de

Een gedeelte van het plattegrond uit 1850 met Vreewijk en de omgeving van de Herenstraat, hier aangeduid met Soeterwoudseweg, de Bloemistenlaan en Philosophenpad.

huidige Leuvenstraat. De Leuvenslot was een verbinding van de Vliet met de Stadsmolenslot, zij verzorgde de verversing van het water. In de Herenstraat/Zoeterwoudseweg lag tot het eind van de 19e eeuw een brug, de Leuvenbrug of oudere benamingen zoals de Leugenbrug en Leeuwenbrug.

Schelpenpad

Het Schelpenpad is van zeer oude oorsprong. Voor dat de Herenstraat de belangrijke toegangsweg werd met Leiden, dit was na de annexatie van 1386, was het jaagpad op de oostkade van de Vliet de weg naar en van de stad Leiden.

De naam, omstreeks 1850 Schulppad, drukt uit het verhardingsmateriaal wat destijds werd gebruikt voor de weg.

In 1754 werd er gesproken over het „gemeene padt“, wat gezamenlijk gebruik uitdrukt. Voor 1906 sprak men over het Schelpenpad of Schulppad aan de Naaktesluis en nadien werd de Leidse benaming „Schelpenkade“ gebruikt.

Na de aanleg van de buitenplaats „Buitenrust“ liep het Schelpenpad dood tegen de tuinlaan en werd de westkade van de Vliet gebruikt als jaagpad. Die op zijn beurt zijn betekenis als jaagpad verloor na de realisatie van de trekvaart vanaf de Vliet tot aan de Wittepoort.

Buitenplaats „Vreewijk“

Ten westen van de Vliet en de Naakte- of Neksluis vinden wij in de 19e eeuw de buitenplaats „Vreewijk“. Het is omstreeks 1750 gebouwd als „Spawijk“, welke naam tot 1850 werd gebruikt.

Aan het eind van de 19e eeuw waren hier allerlei bouwactiviteiten, dit zowel door particulieren al bouwverenigingen. In 1892 was dat de Leidsche Bouwvereniging „Eigen Haard“ die hier een aantal huizen bouwden.

Uit die tijd stammen de wel zeer eenvoudige Zoeterwoudse straatnamen, als de Eerste-, Midden-, Laatste- en Dwaarsstraat.

In 1903 werden zij vervangen door resp. de Bilderdijk-, Hugo de Groot-, Gerrit Dou- en Vreewijkstraat.

Gelijktijdig werd het jaagpad op de westkade van de Vliet omgedoopt in de Jan van Goyenkade.

Oudere straatnamen uit dit gebied zijn de „Ypenlaan“, wat destijds ten westen de grens vormde van Spawijk/Vreewijk en de „Valke- laan“, waaraan de blekerij „de Bel“ lag.

Witte Rozenlaan

Van oudsher waren aan de Witte Rozenlaan

vele bloemisterijen gevestigd. Reeds in 1714 is daarvan sprake bij de Witte Rozenachterlaan. In 1910 is de sloot langs het vroegere laantje gedempt en kwam de straataanleg tot stand, wat in 1911 werd gevolgd door de nieuwe Leidse straatnaam Witte Rozenstraat.

Rijn- en Schiekade

In 1638 werd een nieuwe vaart gegraven vanaf de Wittepoort (Haagweg) tot aan de Vliet bij de Kwakersbrug (thans Wouterenbrug). Dit kwam ten goede aan de trekschuitverbindingen met Delft en Den Haag. Bij de aanlegplaats ontstonden allerlei bebouwingen die in verband stonden met het reizen met de trekschuit en de postkoets, die hier ook zijn eindpunt had. Zo was hier een stadsherberg die de late gasten, als de stadspoort was gesloten, onderdak kon verschaffen voor de nacht. Tussen de vaart en de singel was hier een maliebaan; dit was een door hoge bomen omgeven speelveld waarop studenten en burgers allerlei spelen kon worden beoefend, o.a. het kolven. Daar de studenten tijdens de rustpauze over de vaart, op het huidige Rijn- en Schiekade, gingen wandelen, sprak men al snel van het „Studentenpad“. Zelfs werd in 1868 ook de waterweg Studentenvaart genoemd.

In 1891 werd de vaart verbreed en doorgetrokken naar de Rijn, het Galgewater. Om zodoende de grote scheepvaart buiten het centrum van Leiden te laten varen. Dit was de eerste gegraven Rijn- en Schieverbinding waaraan de Rijn- en Schiekade haar naam dankt.

De singels

De namen van de singels werden ondanks dat het grondgebied was van Zoeterwoude, in 1879 door de Leidse raad vastgesteld als de Witte Singel en de Zoeterwoudsesingel. Voor de achtergrond van de naamgeving van de Witte Singel zijn twee verhalen aanwezig. Allereerst kan het klooster de Witte Nonnen aan het Rapenburg de naamgever wezen of de activiteit van het drogen of bleken van witte lakens op deze stadswal. De Witte Singel loopt van de Haagweg tot de Herenstraat en van hieraf de Zoeterwoudsesingel tot aan de Hoge Rijndijk.

Als alternatieve namen voor de Zoeterwoudsesingel kwamen in 1879 naar voren de Zuidsingel, de Buitenzuidsingel en de Plantagesingel.

In het volksregister van 1830 spreekt men eenvoudig van de „Cingel aan de Witte Poort“, „Cingel aan de Naakte Sluis“, „Cingel buiten de Koepoort“ en „Cingel tussen Koepoort en Hoogewoerdsepoort“.

De Zoeterwoudsesingel nabij de Stadsmolensluisbrug, met op de achtergrond de Roomburgerpolder. (± 1900)

De singelwegen waren goed onderhouden en waren echte wandelpaden die bij de poorten door hekken werden afgesloten voor koetsen e.d. Met daaraan vele blekerijen en theetuinen.

Aan de Witte Singel waren in 1789 enkele zijlanen met de fraaie namen als „drie in een” en vier in een”.

Philosophenpad

Over het Philosophenpad wordt reeds in 1658 gesproken, als laan van de Zoeterwoudsesingel die ter hoogte van de huidige Lammeschansweg zuidwaarts liep om met een boog uit te komen aan de Hoge Rijndijk.

Later liep hij parallel met de trambaan Leiden-Den Haag en eindigde ter hoogte van de Petruskerk.

Nu is hij geheel verdwenen uit het Leidse straatbeeld. Andere benamingen voor het Philosophenpad waren „Geldeloos Paadje” (1648), een benaming dat werd gegeven aan wegen waar de voetganger geen tol behoeft te betalen, „Ickerspad” een aanduiding voor

nauwe steegjes of paden en tenslotte de niet zo vleiene naam van „Hoerenpad”.

Roomburgerlaan/pad

De Roomburgerlaan/pad, is een zeer oude weg, dit blijkt uit een kaart van 1530 waarop hij staat afgebeeld. Door de weilanden ten zuiden van de stad liep de Roomburgerweg parallel met de Roomburgerwetering om daarna af te buigen naar het noorden en uit te komen aan de Hoge Rijndijk. In het huidige stratenpatroon is hij gedeeltelijk te vinden in de Roomburgerlaan en de Verdamstraat.

Op een kaart uit 1649 van Johannes Dou wordt de weg aangeduid als de „Rodenburgerlaan”. De achtergronden van de namen zijn het klooster Roomburg en kasteel Rodenburg.

Hoge Rijndijk/Rijndijkstraat

De betekenis van de naam Hoge Rijndijk is algemeen bekend en de Rijndijkstraat als zijstraat van de Hoge Rijndijk is duidelijk hierop gebaseerd.

Utrechts Jaagpad

De naam herinnert aan de tijd van de trek-

Speel-en theetuin „Oud-Hortuszicht” aan de Witte Singel.

schuilen, toen na de openstelling van de verbinding met Utrecht in 1664 langs de Rijn werd gejaagd.

Oudere straatnamen uit dit gebied zijn, de „Grauwelaan” (1664) van de Hoge Rijndijk naar het Utrechts Jaagpad en de „Mollelaan” (1783) een laantje aan de Hoge Rijndijk.

De grenscorrectie met Voorschoten

In 1918 vindt er een grenscorrectie plaats tussen Zoeterwoude en Voorschoten. Tot die tijd was het gedeelte van de Leidse weg vanaf „De Grote Vink” tot ongeveer de Piet Heinlaan Zoeterwoude's grondgebied. Het was een vreemd stukje Zoeterwoude zo aan de kop van de Leidseweg.

In het verleden stond dit gebied bekend als „De steenen muur”, de naam is afkomstig van de vroeger hier aanwezige steenfabriek. Vanaf de grenscorrectie werd de grens van Zoeterwoude en Voorschoten bepaald door de loop van de Waddinger- of Oude Vliet en de Vliet.

De annexatie van 1920

Met annexatie van 1920 werd de grens van Zoeterwoude en Leiden vastgelegd in de loop van de Vliet en de in 1919 voltooide Rijn-Schiekanaal.

Het gebied bestond uit het polderlandschap van de Bosch- en Gasthuispolder en de bebouwing aan de Haagweg.

Voorschoterweg

In de Zoeterwoudse periode liep de Voorschoterweg van de Wittepoort tot aan de grens van Voorschoten.

Dat de weg ook Hoge Rijndijk werd genoemd is begrijpelijk. In het verleden sprak men ook van de noord- en zuidzijde van de Hoge Rijndijk. Om verwarring te voorkomen werd de Hoge Rijndijk aan de zuidzijde gehandhaafd en de noordzijde aangeduid met de Voorschoterweg. Na de annexatie werd de naam Voorschoterweg gewijzigd en men spreekt vanaf die tijd over de Haagweg.

De bouwactiviteiten in het begin van de 20e eeuw aan de Voorschoterweg (Haagweg) leidden niet tot op ambtelijk niveau beken-

de straatnamen. Men sprak alleen over de Voorschoterweg inclusief de zijstraten. De bouwactiviteiten waren het werk van particuliere bouwondernemingen. Zij kozen de straatnamen voor de hen gerealiseerde straten. Dat zij naast de eenvoudige benamingen ook familieleden vernoemden is duidelijk op te maken aan de vroegere benamingen van straten uit dit gebied.

Zo zijn bekend uit de overgangperiode van Zoeterwoude's naar Leids grondgebied de volgende straatnamen; Vink-, Rustoord-, Nannie-, Gisette- en Maria Gondastraat. In 1924 zijn deze straatnamen veranderd resp. in; Borgerstraat, Nicolaas Beetslaan, De Genestet-, Tolens- en Da Costastraat.

Een uitzondering is de voorganger van de Potgieterlaan, de Pieter van Twistlaan. De benaming komt reeds voor op een kaart van 1622, waarop is vermeld dat verschillende landerijen langs de laan destijds eigendom waren van een zekere heer van Twist.

Het jaagpad langs de Vliet werd eenvoudig aangeduid als „Jaagpad Olymolen“, dit vanwege de oliemolen „De Fortuin“ die hier heeft gestaan. In 1920 kwam hiervoor in de plaats het Delftsche Jaagpad. Het Zwartepad was een bijnaam, daar het wegdek was verhard met afval van kolen.

De annexatie van 1966

De annexatie van 1966 ligt nog vers in het geheugen. De acties die werden gevoerd kwamen tot uiting tijdens de viering van het 150-jarig Onafhankelijkheidsfeest van 1963 door een praalwagen van de Vlietwegbewoners die liever Zoeterwoudenaren bleven. Helaas het heeft niet geholpen en werd de grens van Zoeterwoude en Leiden nu bepaald door de rijksweg 4a.

Hierdoor verdwenen typische Zoeterwoudse straatnamen als de Vrouwenweg en de Besjeslaan naar Leiden.

Bruggestraat

De oude verbinding met Leiderdorp ging over de brug die te vinden was in de Bruggestraat. Er is niet altijd een brug geweest, men was toen aangewezen op het pontveer.

Andere benamingen voor de Bruggestraat zijn Goodspad, het Schoupad, het Leiderdorpsehek of de Tolbrug.

Besjeslaan

Dit weggetje loopt langs tuinderijen de polder in. De naam kan afkomstig zijn van de vroeger

aanwezige bessestruiken. Het is helaas maar een gedachte.

Park die Leythe

Het in de vooroorlogse jaren gerealiseerde park is voor Zoeterwoudse begrippen een deftige woonwijk. Dit blijkt uit de huizen die hier staan en met de door Willem Brouwer uitgevoerde ingangspartij.

De naam is een oudere schrijfwijze van Leiden.

Boerepad/Kruishereweg

Het Boerepad is een typische straatnaam die in de volksmond is ontstaan. Het Boerepad was de weg die door de boeren werd gebruikt om bij hun land te komen.

De Kruishereweg is na de annexatie door de Leidse raad gekozen. De realiteit wordt heel duidelijk omdat de Kruisheren hier nu echt weg zijn. De orde van de Kruisheren heeft hier heel dominerend geleefd in dit deel van oud Zoeterwoude.

Voor de achtergrond van de straatnamen in voormalig Zoeterwoude is dankbaar gebruik gemaakt van het werk van Ir. G.L. Driessen, „Leidsche Straatnamen“ en „Brandende kwesties in Voorschoten“ door J.L.M. Sloof.

Straatnamen op particulier terrein

De nieuwsgierigheid wordt gewekt als men de bekende blauwe straatnaambordjes ziet op het terrein van Heineken.

Opvallend zijn de Dr. H.P. Heinekenweg en de Vijverweg, die vanaf de Burgemeester Smeetsweg zichtbaar zijn.

De straatnamen die op dit terrein zijn te vinden hebben te maken met het produkt wat hier wordt gemaakt en de aan de wegen gelegde gebouwen.

Dr. H.P. Heinekenweg is vernoemd naar Henri Pierre Heineken, die in 1914 promoveerde in het vak scheikunde. Hij startte in 1932 met een proefbrouwerij, wat geheel nieuw was voor die tijd, om zo te komen tot een beter produkt op een vereenvoudigt fabricageproces.

Louis Pasteur wordt geëerd met de **Pasteurweg**, voor het vele onderzoek wat hij heeft verricht o.a. voor een stabiel gist wat een belangrijk onderdeel is voor het brouwen van bier.

De parkeerterreinen: het **Hooibergplein** herinnert aan de in 1592 gestarte brouwerij „Den Hoyberch“, welk in 1863 werd overgenomen door Gerard Adriaan Heineken en het **Leidseplein** is een link naar de stad Leiden of het bekende plein in Amsterdam. De **Vlietweg** loopt parallel met de Weipoortsevlief en langs de vijver loopt uiteraard de **Vijverweg**.

Aan de **Apollolaan** staan de verticaal geplaatste Lagertanks, die uiterlijk iets weg hebben van het Amerikaanse ruimtevaart-project Apollo.

Verder vinden wij aan de **Siloring** de mout-silo's, aan de **Brouwhuisweg** het brouwhuis, aan de **Colonneweg** de bottelarij en voor het vervoer zijn er de **Expeditering Noord, Oost en Zuid**.

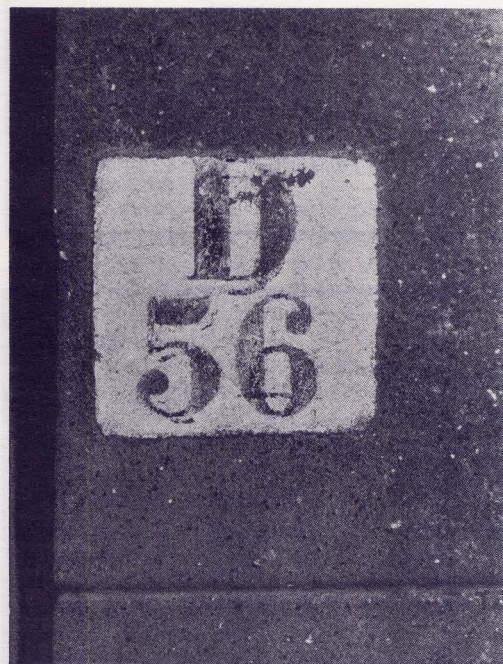
Aan de **Energieweg** vinden we de gasontvangst, het trafo-station en tenslotte is het zuiverings-station te vinden aan de **Bassinstreet**.

De wijkindelingen in het verleden

Sinds 1830 vinden in Nederland periodiek volkstellingen plaats, meestal om de tien jaar, aan het einde van een decade, met uitzondering van de 12e volkstelling, die door de oorlogsomstandigheden in 1947 plaatsvond.

Uit de 19e eeuw stamt de wijkindeling, waar bij Zoeterwoude verdeeld was in wijken welke aangeduid werden met een letter voor de wijk en een cijfer voor het gebouw. Op sommige gebouwen zien wij nog de wijkletter en het huisnummer, o.a. op het woonhuis Dorpsstraat 11 vinden wij D56 terug uit die tijd.

De wijkindeling was in 1890 als volgt samengesteld.

De oude huisnummering uit de vorige eeuw, D 56 op het woonhuis Dorpsstraat 11.

Heel vaag is een ouder nummer zichtbaar n.l. D 54.

Wijk A, Gelderswoude 1 t/m 23 en Noord Aa 24 t/m 34 vanaf de plas tot en met de Uiterdijk.

Wijk B, Weipoortseweg 1 t/m 109 vanaf de Wipmolen tot en met de Uiterdijk.

Wijk C, Geerpolder 1 t/m 12, de Zuidbuurt 13 t/m 76, Schenkelweg 76a t/m 84, de Krepelsteeg 85 t/m 98, de Stompwijkseweg 99 t/m 102 en het West-einde 103 t/m 125.

Wijk D, Watertje 1 t/m 48 vanaf de Bakkersbrug naar het dorp, Dorpsstraat 49 t/m 69 deze laatsten zijn nu de oneven nummer 1 t/m 33. 68 en 69 zijn de huidige Verlaatweg 1 en 2. 70 t/m 97 zijn nu de even nummers van 48 t/m 2.

Wijk E, Vliet 1 t/m 40 achteraan beginnend, Vrouwenweg 41 t/m 97, Miening 98 t/m 136 en de Noordbuurt 137 t/m 171.

Wijk F, Herenstraat 1 t/m 32, Roodelaan 33 t/m 46, Herenstraat 47 t/m 57, Wit-telaan 58 t/m 96, Herenstraat 97 t/m 109, Bloemistenlaan 110 t/m 124, Herenstraat 125 t/m 128, Prinses Wilhelminastraat 129 t/m 164, Herenstraat 165 t/m 220, Witte Singel 221 t/m 228, Schelpenpad 229 t/m 257, Vreewijk 259 t/m 294, Studentenpad 295 t/m 354 en Witte Singel/Witte Rozenlaan 354 t/m 383.

Wijk G, Voorschoterweg 1 t/m 105.

Wijk H, Zoeterwoudsesingel 1 t/m 71, Utrechts Jaagpad 72 t/m 91 en de Hoge Rijndijk 92 t/m 294 (inclusief de Rijndijkstraat en de huidige Zoeterwoudse Hoge Rijndijk).

Opvallend is dat Wijk F, de Herenstraat e.d., de telling begint vanuit de richting Zoeterwoude naar de singels.

Na de annexaties van 1896 en 1920 bleven de wijken A t/m E ongewijzigd en werden de resterende wijken als volgt:

Wijk F, Hoge Rijndijk 1 t/m 271 vanaf de grens van Leiden richting de grens van Hazerswoude. (Inclusief de Bruggestraat, Besjeslaan e.d.)

Wijk G, Rijnegommerstraat 1 t/m 37.

Hiermede zijn de achtergronden belicht over de Zoeterwoudse straatnamen, dit zowel van het huidige stratenpatroon als van de verdwenen straatnamen.

De toevoeging van de wijkindeling uit de vorige eeuw is een logisch gevolg van het onderzoek in het gemeente-archief van Zoeterwoude, waar de registratie van de volkstellingen vele straatnamen aan het licht bracht.

Jan van Gent